

לה מריל (Selah Merrill) נמנה על חוקרי הטבע החשובים של ארץ ישראל, אך למרות זאת הוא נותר עלום ושנוי במחלוקת. אוספיו וכתביו המדעיים לא נבדקו עד עתה. חוקרים בתחום הצפרות אינם מצטטים אותו ולו גם במילה. היחיד שהתייחס במשפטים ספורים לחומר הפאונטיסטי שפרסם מריל בספרו "ממזרח לירדן" היה שמעון בודנהיימר בספרו "החי בארצות המקרא" (1956).

מי אתה סלה מריל?

ד"ר סלה מריל נולד בשנת 1837 בקונטיקט, ארצות הברית. הוא למד תיאולוגיה ושירת במלחמת האזרחים בארצות הברית כקצין דת בגדוד של שחורי עור. לאחר המלחמה לימד עברית בסמינר התיאולוגי באנדובר, במסצ'וסטס.

מריל הושפע מאוד מהארכיאולוג המפורסם אדוארד רובינסון, שחפר בהר הבית. בשנת 1869 ביקר מריל במצרים, בארץ ישראל ובסוריה, ומאז השקיע את מרבית זמנו בלימוד הארכיאולוגיה והטבע של המזרח הקדום. פעילותו לא זכתה להערכתם של הארכיאולוגים המפורסמים ויליאם אולברייט וצ'ארלס קונדר, שהטילו ספק במיומנותו ובהשכלתו הארכיאולוגית.

בשנת 1874 מונה סלה מריל לארכיאולוג במש"לחת של "החברה האמריקאית לחקר ארץ ישראל", שיצאה לחקור את שטחה המזרחי של הארץ, בראשותו של קולונל ליי (J.C. Lane). אחר כך התמנה למנהלן של משלחות נרחבות נוספות, שיצאו לאזור רנו בשנים 1876–1877. מריל אסף בסירוריו ממצאים מרשימים הכוללים חומרים מהתחום הארכיאולוגי, הזואולוגי והאתנוגרפי. הוא סיכם את סירוריו ומחקריו ביותר מ-50 מאמרים פופולריים על ארץ הקודש והתנ"ך. מריל פרסם גם ספרים, ביניהם עבודה מקיפה בשם "ירושלים העתיקה" (1881), "ממזרח לירדן" (1881) – תיאור מסע ותצפיות בארץ מואב, הגלעד והבשן ו"הגליל מתקופתו של ישו" (1881).

עוד בהיותו מורה באנדובר, לאחר ששב ממסעו הראשון למזרח התיכון, יסד מריל את המוזיאון לתנ"ך של אנדובר. במוזיאון הוצגו פריטים רבים שהביא מארץ ישראל, ממצרים וממסופוטמיה. במורזיאון הוצג גם אוסף מרשים של ציפורים ויונקים מפוחלצים, צמחים ומוצגים ארכיאולוגיים מרתקים.

בשנים 1882–1907 כיהן מריל מפעם לפעם כקונסול האמריקאי בירושלים. הוא לא גילה יחס אוהד ליהודים והתנגד להעניק להם סיוע כספי. לטענתו היהודים "אינם שואפים להיות מתיישבים" והם "לא מסוג האנשים הדרוש לשגשוגה של המושבות החדשות". מריל ציין ש-255 מתוך 439 משפחות יהודיות, שהתגוררו בשעתם בארץ ישראל, מקבלות תמיכה חודשית ממשפחת רוטשילד. בשנת 1899 התלונן מריל בפני משרד החוץ האמריקאי על ה"ציונים האלה", המהגרים לארץ בניגוד לחוק והציע לערב את השלטונות העות'מאניים בעניין. הוא גם טען שהיהודים שוטמים כיתות נוצריות כגון הקומונה הדתית בירושלים (American Colony).

זואולוג בנשמתו

בעת שכהן כקונסול בירושלים, הרבה מריל לצאת למסעות והרחיב בהתמדה את אוספיו החפצים העתיקים שגילה ואת אוסף הציפורים ובעלי החיים המפוחלצים שברשותו. הוא גילה מקצועיות רבה ודיווח על תצפיותיו בכתבי עת שונים. מריל גילה, בין תגליותיו הרבות, מין נדיר של צבי הקרוי על שמו (Gazzella merrilli). בשנים 1884–1886 הוא אסף באזורנו כאלפיים עורות של ציפורים. במאמר חשוב שפרסם בשנת 1905 על ציפורי ארץ ישראל, טען מריל שהוא בעליו של האוסף הגדול ביותר של בעלי חיים מארץ ישראל, אם כי הודה במקום אחר שייתכן שהאוסף של הכומר הבריטי ואיש הטבע הנרי בייקר טריסטראם עשוי להתחרות בו. מריל היה גם צלם חובב. אוסף הצילומים שלו נמצא כיום במוזיאון ישראל בירושלים.

סלה מריל מת בשנת 1909 והוא בן 72. לאחר מותו העבירה אשתו את אוספיו ואת שני יומניו המצורפים להם לאוצר המוזיאון בהרווארד.

כמה מתצפיותיו של מריל

תיאוריו של סלה מריל מאפשרים לנו לחוות קצת מרוח התקופה ומאופי החיים בארץ ישראל של אותה תקופה, ובה בשעה להתרשם מהעושר הזואולוגי ששרר בארצנו. במאמר "הציפורים של ארץ ישראל", שפרסם בגרמנית (1887), מציין מריל שבארץ ישראל יש כ-350 מינים של עופות. כיום כלולים ברשימת עופות ישראל למעלה מ-520 מינים. הוא טען שיש הבדל ברור בין עולם החי

סלה מריל סיכם את סירוריו ומחקריו ביותר מ-50 מאמרים פופולריים על ארץ ישראל והתנ"ך. הוא הקים בעירו, אנדובר, מוזיאון לתנ"ך ובו הציג מוצגים שאסף במסעותיו

סלע מריל

- עוף מוזר

סלה מריל היה איש אשכולות. התיאולוג, שכיהן במלחמת האזרחים האמריקאית כקצין דת ובסוף המאה ה־19 כקונסול האמריקני בארץ ישראל, יצר אוסף גדול של ציפורים, יונקים וממצאים ארכיאולוגיים. מכתביו אפשר לשאוב מידע רב על חיי הבר בארץ ישראל של סוף המאה ה־19. עזרא חדד וחיים מויאל מביאים את סיפורו

< עזרא חדד וחיים מויאל
צילומי עופות: רוני לבנה

בולבול.
סלה מריל זיהה כבר בסוף
המאה ה־19 את היסוד הטורפי
של עופות עמק הירדן.

כנראה הצופית הרחיבה את תפוצתה מאז סוף המאה ה־19, שכן כיום היא נפוצה מאוד בארץ כולה. **בזבז לבנון** – "טריסטראם כתב כי הוא שייך להרי הלבנון ומול הלבנון בלבד, ולא ניתן לאתרו אפילו בחרמון. ב־7 במאָרס 1885 יריתי בפרט יפה ליד מנזר המצלבה, במרחק חצי שעה הליכה מירושלים". בזבז הלבנון מוכר כיום כמקנן בהרי הלבנון ובחרמון. בחורף ובגידה הוא נצפה בהרי יהודה ובעיקר בהר הנגב. מתמיהה העובדה שטריסטראם לא איתר אותו בחרמון, שכן כיום בזבז הלבנון נפוץ שם. מנזר המצלבה, למרגלות הכנסת, נחשב כמקום השוכן במרחק של חצי שעת הליכה מירושלים. **תחמס נובי** – "טריסטראם מדווח רק על שלושה פרטים שלכד. יש בידי פרט מרשים שלכדתי מיריחו בדצמבר". בעבר קייץ התחמס הנובי בבקעת הירדן ובערבה. בימינו הוא מוכר במספרים קטנים רק מדרום לכיכר ים המלח. מרבית התחמסים הנצפים בארץ מקיציים, ועל כן תצפית בעוף זה בדצמבר היא חריגה מאוד. **עיט גמד** – "טריסטראם כתב שהוא מוגבל לאזורים המיוערים של הגליל, פיניקיה ולבנון. אני יריתי בפרט ליד ירושלים במאי 1886". מדברי טריסטראם קשה להבין אם התכוון שהעיט הגמד מקנן בגליל, או רק נצפה שם לעיתים. כיום העיט הגמד הוא חולף וחורף בארץ וקיניונו הקרוב ביותר הוא בתורכיה.

תצפיות בעופות מעניינים

סלה מריל משווה את תצפיותיו לנתונים שאסף טריסטראם. מדי פעם הוא גם מעז לחלוק על חוקר הטבע הדגול. לפניכם כמה מהתצפיות. הכיתובים אחרי הציטוטים הן תוספות של כותבי הרשימה (עזרא חדד וחיים מויאל).

אירניה – "טריסטראם גילה אותה בלבנון ובחרמון, ואילו אני יריתי בפרט (נקבה) ליד ירושלים בחודש אוגוסט". האירניה מוכרת כיום בהרי יהודה כחולפת נדירה ביותר. יתכן שבעבר הייתה נפוצה יותר.

מדברון – "טריסטראם כתב עליו שהוא מועט בכל מקום שנמצא. אני טוען כי הוא נפוץ מאוד בעמק הירדן. ראיתיו גם באזור ירושלים, שם יריתי במספר פרטים בחודש נובמבר". המדברון מוכר מהרי יהודה ובקעת הירדן, אך כיום הוא נדיר מאוד באזורים אלה, בגלל הרס שטחי הבתה הטבעיים.

בולבול – "טריסטראם ציין כי לעולם לא נראה בהרים בפנים הארץ. אני יריתי במספר פרטים בחב־רון הגבוה ובירושלים". מתיאור זה עולה שהבולבול היה בעבר נדיר למדי בהרי יהודה. כיום זהו עוף נפוץ. **צופית** – "טריסטראם ציין כי מלבד הימצאותה בערוץ נהר הירדן, לא ראה אותה במקום אחר, למעט פעם אחת ברכס כרמל. הצופית נפוצה ביפו, אך שם היא שונה מהפרטים של עמק הירדן. יריתי בהן באביב ובסתיו בכל אחד מהאזורים האלה".

בשנת 1874 מונה סלה מריל לארכיאולוג במשלחת של "החברה האמריקאית לחקר ארץ ישראל", שיצאה לחקור את שטחה המזרחי של הארץ. אחר כך התמנה למנהלן של משלחות ארכיאולוגיות נוספות

התושבים", מתאר מריל. "מלבד הנשק החם, התושבים פיתחו שיטות רבות לתפיסת ציפורים. הבדווים נעזרים בבזים לציד ציפורים. כשאורחים נכבדים פוקדים אותם, נוהגים הבדואים לשלח את הבזים לצוד בעלי חיים".

מריל צפה במשך שש שנים בחיי החברה של התורשבים מקומיים. על פי התרשמותו, תושבי הארץ אינם מגלים יחס רגשי ומוסרי לבעלי חיים. מינים רבים של עופות ובעלי חיים כגון שועלים, צבועים וחתולים, הנזכרים בתנ"ך כטמאים, נאכלים ברצון. הוא מייחס את "ההשפלה הגדולה" הזו לעוני הרב שהתושבים שרויים בו.

תגליות

מעיון בקטלוג האוסף של סלה מריל, השמור באוניברסיטת הרווארד (MCZ) ניתן להסיק כי רוב בעלי החיים המוצגים בו ניצודו בירושלים, ביריחו, ביפו, במוצא, בשער הגיא, בעמק הירדן ובאזור ים המלח. מיולי 1884 עד מאי 1886 צד מריל 2,139 פרטים!

סלה מריל פרסם מאמר חשוב (1890) בשם *Birds and Animals new to Palestine*, שפורסם ברבעון של הקרן הבריטית לחקירת ארץ ישראל. הוא כותב שם כך: "בין כאלפיים עורות הציפורים שאספתי בשהותי בארץ ישראל, בשנים 1882-1886, היו מספר מינים חדשים לארץ הקודש": פרוש הרים, קוקייה מזרחית, חרמשון צרמקור, עבראש, טדורנה, שחיינית צרתמקור, קיווית לבנת-זנב, שדמית שחורת כנף וגבתון צהוב. בעידן המודרני נצפתה קוקייה מזרחית בישראל רק פעם אחת, באילת (אוגוסט 1985). הפרט שנאסף על ידי מריל הוא, לפיכך, העדות הראשונה להימצאות מין זה בארץ, אם כי יש לבדוק את העור שאסף כדי לקבוע שאכן הוא זיהה נכונה את העוף. חרמשון צרמקור הוא מין הנמצא כיום בסכנת הכחדה עולמית. אוכלוסייתו מונה פחות מ-100 פרטים. התצפית היחידה המוכחת במין זה בארץ היא של פרט שנאסף בנחל הבשור בשנת 1917. שוב, הפרט שניצוד על ידי מריל הוא הראשון שנצפה בישראל.

עבראש הוא בימינו מזדמן נדיר ביותר בארץ. בחודשי החורף צופים בשני פרטים בשנה לכל היותר. סלה מריל אסף שישה פרטים של מין זה ולפיכך נראה שהמין הזה היה בעבר נפוץ בהרבה מאשר בימינו.

שממזרח לירדן לעולם החי שממערב לו והוא גם זיהה את היסוד הטרופי של עופות עמק הירדן. לדעתו, המספר המועט של מיני ציפורי השיר בארץ הוא החום הגבוה ומיעוט היערות.

מריל זיהה יותר מ-30 מינים של עופות דורסים בארץ, שמרביתם ידועים למקומיים בשם הערבי "ניסר" (נשר). כיום מוכרים בארץ 46 מיני עופות דורסים. לרחם הוא קרא "נץ מצרי", או "עוף הפר-עונים". על פי תיאורו, בקיץ ובסתיו התעופפו רבים מהם כשהם עוקבים אחר מחנות הבדווים. כיום הרחם הוא מקייץ נדיר בארץ. רק כ-50 זוגות דוגרים נותרו אצלנו.

מריל מתאר שבסתיו נהגו המוני עורבים ממינים שונים לנחות ללינת לילה על חומות ירושלים. אכן, על פי תיאורו של טריסטראם, העורב השחור היה נפוץ מאוד בירושלים ובהרי יהודה. בימינו העורב השחור הוא עוף נדיר מאוד, שאינו נראה עוד באזור זה.

במקום אחר כתב מריל כי "נראה שאין עוף ציד נפוץ כמו החוגלה, השכיח בשפלה ובמיוחד בהרים. בסתיו אפשר למצוא להקות שלמות. הערבים צדים חוגלות רבות ומוכרים אותן לבתי מלון ולאנשים פרטיים מפני שבשרן מוערך מאוד". כיום החוגלות אינן כה נפוצות ואסור לצוד אותן.

"ציד בעלי חיים הוא העיסוק החשוב ביותר בקרב

רץ המדבר.
"טריסטראם כתב שהוא נדיר בארץ ישראל וצפה בו פעמיים ליד עכו, במדבר הדרומי וברמות מואב", כותב סרה מריל ביומניו וממשיך: "לדעתי הוא נפוץ מאוד בין ירושלים לבית לחם, במישור רפאים ומזרחה לכיוון מר סבא".
סלה מריל לא היסס לחלוק גם על ממצאיו של הנרי בייקר טריסטראם, חוקר הטבע הנווד.

"נראה כי אין עוד עוף ציד נפוץ כמו החוגלה, השכיח בשפלה ובמיוחד בהרים. בסתיו אפשר למצוא להקות שלמות. הערבים צדים חוגלות רבות ומוכרים אותן לבתי מלון ולאנשים פרטיים, מפני שבשרן מוערך מאוד"

נדיר למדי בנגב, ומהתיאור עולה שבעבר הוא היה נפוץ מאוד גם באזורים נוספים.

תצפיות ביונקים

סלה מריל תיאר גם יונקים מיוחדים שצד. הוא אסף פרט של גירית דבש ושני שועלי חולות בין מרסבא לים המלח. "זהו השועל היפה שראיתי מעודי", כתב, "ועד כמה שידוע לי הוא חדש לפאונה של ארץ ישראל". ואמנם, גירית הדבש ושועל החולות הם שני יונקים נדירים בארץ גם בימינו. שועל החולות מוכר רק מחולות הנגב.

מריל הכיר גם את נמרי הארץ. מריל סבר ש"הנמר רים נידונו לכליה. עתה מוצאים אותם לעתים נדירות רק במקומות שוממים וקשים לגישה. עשרים שנה קודם לכן ניתן היה להשיג כמות הגונה של עורות נמרים במחיר המתקבל על הדעת ואילו עתה לא ניתן להשיג אף אחד מהם בעד כל הון שבעולם". זהו עוד תיאור של סלה מריל, המעיד שאוכלוסיית הנמרים בישראל נפגעה בעיקר מצייד, דבר שהפך את בעל החיים הזה לכה נדיר בארצנו.

עודא חדד הוא צפר ופקח בסירת הירוקה. חיים מויאל הוא ארכיאולוג וצפר, מדריך במרכז הבינלאומי לחקר נדידת ציפורים בלטרון. המחברים מודים לאסף מרוז על עריכת המאמר והערותיו החשובות.

קורמורן גמד – "טריסטראם כתב כי הוא נמצא בסוריה ובלבנון, כמו בנהר הליטני ובנחלים הנשפכים לים התיכון, ולא צפה בו בכינרת. אני השגתי מספר פרטים בירדן ליד יריחו". כיום, לאחר התאורשוטת האוכלוסייה שנכחדה מהארץ בשנות החמישים, מקנן הקורמורן הגמד במספר מושבות בצפון הארץ ובכנרת. לעומת זאת, הוא אינו מקנן בחלקים הדרומיים של בקעת הירדן, אולי בגלל מיעוט הזרימה בנהר הירדן.

קזרקה – "טריסטראם כתב כי נצפתה בדרום ים המלח וליד הכנרת. אני טוען כי היא נפוצה גם בצפון ים המלח ולאורך הירדן". הקזרקה היא כיום חורפת נדירה, שאינה נצפית בעמק הירדן מדרום לבית שאן. **רץ המדבר** – "טריסטראם כתב שהוא נדיר בארץ ישראל וצפה בו פעמיים ליד עכו, במדבר הדרומי וברמות מואב. לדעתי הוא נפוץ מאוד בין ירושלים לבית לחם, במישור רפאים ומזרחה לכיוון מרסבא. בשנים מסוימות הם היו נפוצים מאוד והערבים צדו אותם למאכל". רץ המדבר מוכר כיום כמקנן במספר רים קטנים בנגב. מתיאורו של מריל עולה שתפוצתו הייתה בעבר רחבה בהרבה.

חופמי הערבה – "טריסטראם כתב שהם מצויים בלהקות המונית ליד באר שבע. צפיתי בהם גם ליד מרסבא, במאי 1885". חופמי הערבה הוא כיום חורף

בית החולים ההולנדי בירושלים. סלה מריל עסק גם בצילום והתמונה המוצגת כאן היא פרי עבודתו.

(הצילום באדיבות מוזיאון ישראל ירושלים, השומר את אוסף התמונות של סלה מריל)

מריל ביקר בשנת 1869 במצרים, בארץ ישראל ובסוריה, ומאז השקיע את מרבית זמנו בלימוד הארכיאולוגיה והטבע של המזרח הקדום. הארכיאולוגים המפורסמים ויליאם אולברייט וצ'ארלס קונדר לא העריכו אותו כערכו